

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

A *post mortem* népszerűség egyenes út halhatatlanságba, még inkább akkor, ha az emlékezést semmiféle formális oktatás, központi politika, és a modern világ semmilyen kép- és hangmegjelenítő eszköze is csak a legutóbbi évtizedekben támogatja. A tizenhetedik század egy, az európai kultúrkörön túli nagy költője, Rav Salom Sabazi vagy ahogyan népe, a jemeni zsidóság nevezi, Mori Szalim mai napig meg nem szűnő népszerűsége éppen ilyen. A világ szinte minden sarkába szétszóródott, de leginkább Izraelben otthonra talált jemeni zsidó családok könyvespolcának központi helyét, a szent könyvek mellett, Sabazi rabbi vallási költeményeinek, pijjutjainak gyűjteményes kötete foglalja el mind a mai napig.

Tel Aviv jemeni zsidók lakta, ún. „Remény” városrészének (*Skhunát HáTikvá*) lelkes fiataljai még a hetvenes években létrehoztak egy amatőr színtársulatot, amelynek fő célja volt az évszázados jemeni kultúra megőrzése. Elhatározták, hogy nem hagyják a feledés homályába veszni a szüleiktől, nagyszüleiktől tanult énekeket, szokásokat, így akkoriban alapított színtársulatukban rendre másra kerültek elő a gyönyörűbbnél gyönyörűbb dallamok. Repertoárjukban mindig szerepeltek a Salom Sabazi vallásos költeményeire írott, más kultúrákból Izraelbe érkezett zsidók között is, egyre népszerűbb énekek. A színtársulat egyik igen tehetséges tagja, egy kilencgyermekes család legifjabb leánygyermeké, énekesi pályájának csúcsán sem feledkezett meg ezekről a jemeni népi énekként számon tartott dalokról, és az ő, immáron klasszikusnak számító előadásában a mai napig is világszerte ezrek és ezrek ismerhetik meg a nagy költő veretes héber nyelven írt szavait, szinte tökéletes eredeti kiejtéssel. Ofra Haza nem csupán megismertette, de meg is szerettette a jemeni zsidó kultúra gyöngyszemeit, köztük a költőóriás, azaz Abba Salem Sabezi költeményeit.

אם ננעלו דלתי נדיבים

דלתי מרומ לא ננעלו

Im ninalu daltei nedivim, daltei marom lo ninalu ... – „Ha bezárultak már a jó szándékú emberek kapui is, a Magasságban Lakozó kapui sohasem zárulnak be ...”

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

1988-ban ezeket a szavakat szerteszórták az európai és az amerikai kontinens televízió- és rádióállomásai. A dal hetekig állt Németország slágerlistájának élén, és különféle feldolgozásban hosszú éveken át volt a nyugati világ kedvence. Ofra Haza *Shaday* c. lemezalbuma, élén az *Im Nin'alu* énekkel, 1988-ban az év legjobb nemzetközi albumának járó díjat nyerte el. Érthető módon, Ofra nyugati rajongói közül legtöbben nem is sejtették, hogy több évszázaddal korábban, egy fájdalommal teli, reményvesztett közösség bátorítására születettek ezek a szavak, messze földön, az Arab-félsziget déli csücskén.

Vajon ki is ez a költő, aki nagy nyomorúságban élő népe számára mintegy biztatásképpen fogalmazta meg ennek az ősi-új éneknek a mondatait? Vajon milyen környezetből érkeztek modern világunkba szavai?

A közösség, amely Rabbi Salom Sabazit,¹ minden idők egyik legnagyobb zsidó költőjét adta a világnak, az Arab-félsziget déli csücskének, az Indiai-óceán és a Vörös-tenger határolta félsivatagos táján volt honos. A fontos karavánutak kereszteződésének metszéspontjában található dél-arábiai Himjár királyságban már az Első Szentély kora óta éltek zsidók. Letelepedésük története a legendák homályába vész,² egyes elbeszélések a salamoni szentély építéséhez,³ mások Sába királynőjének személyéhez kötik. A leginkább elterjedt hagyomány szerint az Első Szentély elpusztulása (i.e. 586) előtt negyvenkét évvel hetvenötezer Júda törzsbeli bátor ember hagyta el Jeruzsálemet Jeremiás prófétai szavainak⁴ hatására, akik átkelve a Jordánon tizenegy napos sivatagi vándorlás után Edom földjére jutottak. Innen menedéket keresve dél felé folytatták útjukat, és így érkeztek meg Dél-Arábiába, az akkor termékeny földű Jemenbe.⁵

¹ שלום בן-יוסף שבזי

² "Credible historical records pertaining to the origins of the Jews of Yemen are not available. ... The few chronicles written by the Yemenite Jews themselves cover only the past few hundred years..." [Aharoni, p. 20]

³ Jemen jól ismert felfedezője, Scott a következőképpen ír erről a feltételezésről: „The South Arabian Jewish colonies may have originated in the commercial and naval enterprises of Solomon and his ally, Hiram, King of Tyre, early in the 10th century B.C.” [Scott, Hugh: *In the High Yemen*, London, 1942 in Aharoni, p. 33]

⁴ „Aki megmarad e városban, meghal fegyver miatt, éhség miatt és döghalál miatt, aki pedig kimegy a Káldeusokhoz, él és az ő élete nyereség lesz neki és él.” (Jer. 38, 2- Károli)

⁵ "The Yemenite Jews, as can be judged from the many who have been interviewed personally, strongly believe this tradition." [Aharoni, p. 25-26]

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

Tény az, hogy az iszlám megjelenésének idejére (i. sz. 622) már nagy létszámú zsidó közösség létezéséről tanúskodnak a krónikák és a régészeti leletek.⁶ Sorsuk igen kedvezően alakult egészen a 6. század első harmadáig, különösen abban az időszakban, amikor Himjár uralkodói maguk is a zsidó vallás követőivé váltak.⁷

Jóllehet a himjári zsidó királyság megszűnése meglehetősen kedvezőtlenül befolyásolta az északi Hidzsázban élő zsidó törzsek helyzetét már az iszlám megjelenésének kezdeti időszakában is, az Arab-félszigeten hamarosan bekövetkező muszlim térhódítás önmagában még nem jelentett veszélyt a jemeni zsidó közösség számára. Az iszlám szerint zsidók és keresztények nem számítanak a hitetlenek közé, ugyanis mint a Könyv népe(i), *Ahl al-Kitab*, a muszlimok általi védelemre (*dhimma*) jogosultak, feltéve, ha az ún. Omar – paktumban⁸ megfogalmazott feltételeknek behódolnak, és megfizetik a még Mohamed által megszabott fejadót, a *dzsizját*. A muszlim országokban a zsidók életterének határai mindig az adott politikai, hatalmi viszonyok függvénye volt. Így Jemenben mindaddig, amíg a viszonylag liberálisabb szunniták tartották kezükben az uralkodói pálcát, a zsidó közösség szinte háborítatlanul folytathatta korábbi tevékenységeit.

⁶ Ezzel kapcsolatban két forrást fontos megemlíteni. Az első egy 4. századbeli bizánci egyháztörténész, Philostorgius tollából származik. Feljegyzése szerint Nagy Konstantin császár 356-ban keresztény misszionáriusokat küldött Dél-Arábiába Theophilus Indus vezetésével, aki a térségben élő jelentős létszámú zsidó miatt panaszkodik, akik merev ellenállást tanúsítottak a misszionárius törekvéseikkel szemben. [Philostorgius: *Historia Ecclesiastica*, III. 4, 5 (Patrologiae ... series graeca. Migne, Paris, LXV, cols. 481-486) in Aharoni, p. 40] Másfelől szintén jelentős dél-arábiai zsidó közösség létéről vallanak a korábbi necropolisban, Beth Shearimban (Alsó-Galilea déli része, Izrael) talált 4. századbeli, Himjából származó zsidó szarkofágok. [Hirschberg, H.Z.: קברי המירים בבית שערים (*The Himyarite Tombs at Beth She'arim*), Bulletin of the Jewish Palestine Exploration Society, vol. 11, 1-2, 1943-1944]

⁷ A himjári uralkodók zsidó hitre történő áttéréséről ellentmondásos tudósításokat olvashatunk muszlim és keresztény forrásokból. Egyes feltételezések szerint csak az utolsó uralkodó Juszeif Dhu Nuwas vette fel a zsidó hitet, bár inkább politikai, mint spirituális megfontolásból. Tény, hogy ezekről a zsidóság számára fontosnak nevezhető, feltételezett eseményeket egyetlen zsidó forrás sem említi meg. Goiten meglátása ebben a tekintetben teljesen egybeesik Baronéval, miszerint a zsidó vallás felvétele a királyság Bizánccal szembeni függetlenségének megőrzését szolgálta: „to erect through Judaism a dam against Christianity” (Baron), ill. *Since Monotheism was 'in the air' and it was impossible to avoid it, the Himyarites accepted a form of Judaism that befitted them.* [Baron, S.W.: *A Social and Religious History of the Jews*, vol. 3, New York 1957, p. 67 and Goiten: בתים יהודיים במלכותה של דהו נואס in *Haaretz, Tarbut veSifrut*, March 25, 1955, p. 1 in Aharoni, p. 46]

⁸ A Korán szellemében született az új birodalom azon kapitulációs dokumentuma, amelyet Omar ('Umar) ibn al-Khattab kalifa (ur. 634 – 644) adott ki Sofroniosznak, Jeruzsálem pátriárkájának. Az okmány későbbi arab történeti munkákban fennmaradt szövegének eredetisége vitatott ugyan, de szemléletmódja és rendeletei az ún. Omar-paktum, alapítziseivé váltak.

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

A 10. században a síita zajdi klán⁹ hatalomra jutásával a jemeni zsidóság helyzete gyökeresen átalakult, és ez a kedvezőtlen irányba megváltozott állapot jellemezte a közösség életét egészen az 1950-es években bekövetkezett tömeges alijáig, amikor – a néhány száz visszamaradt zsidót leszámítva – gyakorlatilag véget ért a jemeni zsidóság több ezer éves galutja (száműzetése).

A zajdi imámok uralma alatt a zsidóság, mint a térségben élő egyetlen nem-muszlim közösség, lenézett, jogfosztott és megtűrt csoportként tengethette életét, amelyet át – és átszöttek az Omar-paktum rendelkezéseiből levezetett kegyetlen szabályok: minthogy tisztátalannak tartották őket, nem érhetek a muszlimok ételéhez; házaikat és zsinagógáikat nem építhették magasabbra a muszlimokénál, ennél fogva a nagyobb belterület kialakítása érdekében lefelé terjeszkedtek, azaz az épületek nagyobbik fele a föld felszíne alá került; muszlimok lakta negyedekben csak mezítláb közlekedhettek, s ha kővel dobálták őket a muszlim szokásnak megfelelően, nem védekezhetek.

Értelemszerűen, a fel - fellángoló törzsi villongások, belső békétlenségek első áldozatai is a zsidók voltak csakúgy, mint ahogyan az oszmán törökök és a zajdi imámok közötti területfoglaló háborúskodások során is őket érte a legnagyobb veszteség.¹⁰

Az állandó létbizonytalanság a zsidó közösségen belül a buzgó Istenkeresés, a miszticizmus és az ezotéria erősödésének kedvezett. A kor szellemével összhangban, zsidó asztrológusok próbálták megfejteni az égi jeleket a Messiah eljövételének idejére vonatkozóan. A 17. század elejére, a török – jemeni viszály pusztításainak

⁹ A zajdijja síita jogi irányzat az összes síita irányzaton belül a legközelebb áll a szunnita hagyományokhoz. Leginkább az imámatusról vallott felfogásuk különbözteti meg őket más síitáktól. A zajdijja követői, a zajdik szerint bárki lehet imám, aki Ali családjából származik; elvetik az ún. „rejtett imám”-ról szóló tantételt, ill. a imám mahdi visszatérésének és az imámok tévedhetetlenségének dogmáját. A szufizmus minden formáját elutasítják. Filozófiai szempontból a mutazilita irányzathoz állnak legközelebb. A zajdi elnevezést Zajd ibn Ali után kapták, aki a Mohamed próféta unokaöccsének volt dédunokája, Husszein unokája. Az 1962-ig fennálló, jemeni Zajdi immamátust Jehja ibn al-Husszein alapította 890-ben. Ld. még a nagy britanniai University of Cumbria PHILTAR enciklopédiáját: <http://philtar.ucsm.ac.uk/encyclopedia/islam/shia/zaydi.html>

¹⁰Azt követően, hogy az oszmán törökök 1538-ban (miután 1517-ben lerohanták Egyiptomot) elfoglalták az Arab-félsziget déli csücskén elhelyezkedő, nagy zsidó közösségnek otthont adó, gazdag kikötővárost és kereskedelmi központot, Adent, majd rövidesen Jemen nagy részét, a korábban életteli jemeni zsidóság fokozatosan nyomorúságos, jelentéktelen kis közösséggé vált, amely jóformán elvesztette minden kapcsolatát a zsidó világgal. Nagy számú, olyan zsidó forrás maradt fenn, amely a Qasimi – imámok 1598 – ben elkezdődő törökellenes harcát örökíti meg, illetve amelyekből megismerhetjük a jemeni lakosságot és ezen belül a zsidó közösséget ért súlyos csapásokat. Leginkább a Sanaa-beli nagy zsidó közösség szenvedett a legtöbbet. Rabbi Said Darin siralmaiból érzékelhetjük a város zsidóságát ért megpróbáltatások borzalmaikat. (Ld. Ratzaby: *Mered al-Qasim*, Zion 20 (1955), pp. 32-46) 1635-ben az oszmán törökök meghátráltak és kivonultak a térségből, azonban 1848-ban ismét visszatértek, immár keményebb kézzel bánva a jemeniekkel. [Aharoni p. 82, 87-89]

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

következményeképpen, a zsidó közösségen belüli eszkatológikus várakozás felerősödött. Sztelláris konstellációkból, üstökösök feltűnéséből következtek a hamarosan bekövetkező Geulára, a száműzetésből való Megváltás közeledtére.

Ilyen különös égi jelenségről olvashatunk Rabbi Salom Sabazi feljegyzéseiben is:

„Áldott emlékű Bölcsseink szerint egy olyan csillag jelenik meg a keleti égbolton, amelynek uszálya lesz. És ez lesz a Messiah csillaga. Miért van neki uszálya? Azért, mert ez a királyi jogart jelképezi, mert meg van írva: 'A királyi pálca nem távozik el Júdatól.' Ez a csillag tizenöt napon át marad az égen, de ha ennél tovább is látható lesz, ez jót jelent majd Izraelnek. Akkortól fogva várhatjátok a Messiah megjelenését. Éppen ez volt a helyzet 1619-ben. ...”¹¹

Salom Sabazitól magától tudjuk, hogy az 1619-es esztendő, amelyben a fent említett üstökös is látható volt, saját születési éve. Aharoni szerint¹² nem lehet sem elvetni, sem megerősíteni azt a feltételezést, miszerint Sabazi esetleg magát látta messiási szerepben, mindenesetre feljegyzéséből kiderül, hogy elmélyülten foglalkozott ezzel a kozmikus jelenséggel, amelyet, hasonlóan jemeni zsidó kortársaihoz, összekapcsolt a Messiah közeli eljövételének reményével.

Nemcsak a költő születési körülményeit, de életének, sőt halálának eseményeit is legendák, misztikus történetek övezik. Nagyon kevés bizonyítható tényt ismerünk azon túl, hogy a dél-jemeni Sarab tartomány kis falujában, a zsidók által lakott Nazsidban született egy rabbijairól, költőiről híressé vált családban, a Mashta (משחה) családban.¹³ Tórát elsősorban édesapjától, Rabbi Joszéftől, illetve közösségének bölcsseitől tanult. A Misná, Gemará és a midrások mellett már kora ifjúsága éveiben nagy hatást gyakoroltak rá kabbalisztikus tanulmányai. Tizenöt éves volt, mikor elvesztette édesapját, s így a családja megélhetésének gondja is az ő vállára került. Tálitok szövéséből és eladásából tartotta fent magát és a szeretteit, miközben életének java részét az egyik közösségből a

¹¹ חמדת ימים - מדרש "חמדת ימים" על התורה לר' שלם בן יוסף בן אביגד שבזי Sabazi, Salom.: *Hemdat Jamim: kommentár a Mózes öt könyvéhez*. (Héber) 2. kötet, Jerusalem, 1977, p. 208 in Aharoni pp. 89-90

¹² Aharoni, p. 90

¹³ שלום שבזי : ר' אהובה נאה : <http://www.piyut.org.il/articles/300.html> illetve ספר חכמי היהודים בתימן , ירושלים תשנ"ב, ע' קפט

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

másikba való vándorlással töltötte, hosszasan elidőzve Szanaaban, ahol feljegyzései szerint sokat tanult ottani mestereitől.¹⁴

Idővel a Taizz¹⁵ városa közelében lévő kis helységben, Sabazban telepedett le családjával. Innen ered a neve is: al-Sabazi. Később elhagyta városát, és Taizzban telepedett le, ahol imaházat és mikvét hozott létre a városon kívül, nem messze attól a barlangtól a Szabír-hegy (*Dzsebel Szabír*) oldalában, ahol végső nyughelye található.

Noha mindvégig a szegénység szegődött állandó társául, két, Jemen akkori uralkodóinak ajánlott költeményéből¹⁶ lehet következtetni arra, hogy közösségének kiemelkedő tagjaként tartotta számon a nem – zsidó környezet is, mintegy annak képviselőjét látva benne. Halálának körülményei meglehetősen homályosak, műveiből mindenesetre kiderül számunkra, hogy a mauzai száműzetésnek¹⁷ szemtanúja és szenvedő alanya volt. Ennek alapján halálának évét 1679 utánra datálják. *Zijara*, azaz zarándoklat célpontjaként megőrzött síremléke Taizz közelében található.

Költeményeinek fő témája az Örökkévaló Izrael közössége iránti szeretete. Úgy tartják, hogy liturgikus költeményeinek száma mintegy tizenötezerre becsülhető, melyből nyolcszázötven maradt fenn az utókor számára. Az ötszázötven verset tartalmazó antológiáját, *dívánját*, 1977-ben adták ki Izraelben.

Rabbi Sabazi *Hemdoth Jomim*¹⁸ címmel a Tórához írt kabbalisztikus ihletésű kommentárját a mai napig rendszeresen olvassák a világ különféle jemeni közösségeiben, azonban a modern korban is ható, szinte népénekké vált számos költeménye és piijutja alapján, méltán tartják a jemeni zsidók költőóriásának.

¹⁴ Aharoni, p. 91

¹⁵ Taizz *تعز* városa a Jemeni Felföldön található, 1400 m tengerszint feletti magasságban, az Arab-félsziget dél-nyugati részében, Mocha kikötőváros közelében. 1175-ben az Ajjubidák fővárosává lesz, s csak 1500 körül veszi át tőle a vezető szerepet Sanaa. A város a környékbeli kávéültetvényekről, a gyapotfeldolgozásáról és ékszeriparáról híres. A város és környéke zsidó közösségének jesivái a jemeni tóratanulás központjainak számítottak.

¹⁶ Egyik költeményét Szajjid Hasszánnak ajánlja, annak trónra lépésekor (Ld.: Ratzaby, Yehuda: *Te'uddot le-Toledot Yehude Teman*, in *Sefunot*, vol. 2 (1958) pp. 295-296); egy másik költeményét annak az al-Haszin ibn al-Husszein ibn al-Kaszimnak ajánlja, aki később minden jemeni zsidót a sivatagi Mauzába száműz. [Aharoni, p. 91]

¹⁷ A jemeni zsidóságot az akkor uralkodó *al-Mahdi* (a helyesen vezetett) és az *al-Muzsahid* (a szent harc, a dzsihád végrehajtója) megtisztelő címet viselő, fanatikusan vallásos uralkodó meglehetősen homályos indokkal a *Tihama* elhagyatott, távoli sivatagos vidékén található *Mauzába* száműzte 1679-ben. A nem muszlim kisebbséget muszlim földről eltávolítandó szándéka mellett, az uralkodó a zsidókat, mint az ellenséggel, a törökökkel szövetséges és a jemenieket eláruló csoportot is büntetni akarta. A zsidó közösséget a teljes fizikai megsemmisítésétől egyedül előkelő törzsi vezetők közbenjárása mentette meg. [Aharoni, pp. 121-125] 1681-ben ugyan visszavonták az ítéletet, de addigra a zsidó közösség háromnegyede elpusztult a kegyetlen életkörülmények miatt. [Aharoni, p. 132]

¹⁸ *חמדת ימים: מדרש "חמדת ימים" על התורה*

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

Héber, arab és arámi nyelven – sokszor a nyelveket egy alkotáson belül is mesterien váltogatva - megfogalmazott verseinek legfőbb témája a Geulla, a Megváltás: valójában Sabazit elsődlegesen *mesorer haGeulla*,¹⁹ a Megváltás költőjeként tartják számon.

A Galutból, a száműzetésből való szabadulás vágya, a Cion utáni sóvárgás és Messiah eljövételének reménye, időnként sürgetése, szinte minden költeményét áthatja. A kabbalista miszticizmusból átvett képeket, a végidők szenvedélyes, szinte prófétai látomásait népének hányatott sorsa ihlette. Legfőbb feladatának a vigasztalást, a buzdítást tartja a súlyos próbatételek közepette, mint amilyen az élete vége felé bekövetkezett, tragikus kimenetelű mauzai száműzetés volt. A világhírűvé vált költeményében, az *Im ninalu*-ban is a prófétai irodalomból ismert, az Örökkévaló dicsőségének és megrendíthetetlen uralmának, angyali seregeinek leírásával kíván erőt és bizakodást adni hányatott sorsú közössége számára:

אֵל הַיְמָנוּת עַל כְּרֻבִים
כָּלֵם בְּרוּחוֹ יְעֹלֵה
כִּי הֵם אֵלֵי כְּפָאוֹ קְרוּבִים
יִדְּוּ שְׁמוֹ וַיְהִלְלוּ

*Az élő Isten uralkodik a Magasságokban, a kerubok felett is,
akiket átjár trónja közelében Szent Szelleme,
és lélekben felemelkedve dicsérik Nevét ...*²⁰

Bár Rabbi Sabazi költői eszköztárára nagy hatást gyakorolt a spanyol zsidó költői iskola, és számos helyen kimutatható Jehuda HaLévi, Slomo ibn Gvirol és mások közvetlen hatása, azonban a jemeni költő alkotásaiban nem találunk önmagáért való díszítő módokat. A legfőbb különbséget az evilági örömeiket sokszor pajzán módon is magasztaló szefárd költészet és Sabazi költői világa között azonban az erotikus hangvétel hiányával jellemezhetjük. Ez utóbbi okát Aharoni egyrészt Majmúni vélekedésének jemeni elterjedésében látja: a Rambam szerint ugyanis a *lason hakodes*

¹⁹ משורר הגאולה

²⁰ A költemény teljes héber szövege megtalálható a הזמנה לפיות (*Hazmana Lepijut*) c. weboldalon:
<http://www.piyut.org.il/textual/139.html>

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

profanizálását jelentené erotikus témák héber nyelvű feldolgozása.²¹ Másfelől a jemeni zsidóság szenvedésekkel és megaláztatásokkal teli életéhez nem illett a könnyed, frivol témaválasztás.

Sajnálatos módon Rabbi Salom pijjutjai, nagyünnepi szlichotjai nem kerültek bele a szidurba, ugyanis a jemeni rabbik döntvényei szerint nem lehetett pijjutokat mondani a zsinagógai liturgiában, kivéve egyes szefárd rabbik példabeszédeit.²²

Rabbi Salom Sabazi, akinek egész életét áthatotta az Örökkévalóhoz, a Tórához való hűség, és a népe iránti teljes elkötelezettség, a jemeni zsidóság szívében megőrzött legenda szerint halálakor sem kívánt eltérni a parancsolatoktól: az elbeszélések szerint még a Sabbat bejövetele előtt megásta saját sírját, megfürösztötte saját testét, magára öltötte a halotti leplet és így távozott lelke az Örökkévalóhoz.²³ Tanítványai közül egyesek csak a szombat kimenetelekor szerették volna megadni neki a végtisztességet, míg a hűségesebbek még Sabbat előtt el akarták temetni. A legenda szerint ekkor nagy fényesség támadt, és megállt a Nap mindaddig, amíg a nagy költő földi maradványai méltó helyükre nem kerültek.

Rabbi Salom vagy ahogyan népe hívja *Mori Szalim* vagy *Abba Salem* tanításait, költeményeit már egészen kis gyermekkorban elkezdik tanulni, s szinte minden jemeni zsidó otthonban a *Kitvé Kodes*, a Szent könyvek között megtalálható verseinek, pijjutjának gyűjteménye. A jemeni szokástól eltérően, miszerint a halottakat nem szabad szentként tisztelni,²⁴ Rabbi Salom Sabazinak a sírja *al-zijara*, szent zarándoklat helye, ahol betegek könyörögnek gyógyulásért, meddő asszonyok gyermekért.

A Taizz melletti sírhely közelében lévő patak vize misztikus jelentőséggel bír: a zarándokok meggyőződése, hogy imájuk meghallgatását jelenti, ha közvetlenül utána valamit magával hoz a víz, legyen az egy lehullott falevél vagy egy úszó fadarab. Ezeket a tárgyakat misztikus erővel ruházzák fel és amulettként hordják, zsidók és muszlimok

²¹ Aharoni, p. 94, Ld. még:
433-436 עייע (1935) 3 מזניים, והשירה העברית, שרמן, חיים: הרמב"ם והשירה העברית, מזניים 3 (1935) עייע 433-436

²² בתימן היהודים חכמי ספר, ירושלים תשנ"ב, ע' קפט

²³ Hoze, S.: *Sefer Toledot haRav Shalom Shabazi*, Jerusalem 1973, p. 32 idézi Aharoni p. 99

²⁴ Aharoni ezt írja erről: "Yemenite Jewry did not sanctify its personalities; rather, it adhered to the rabbinic dictate, 'The righteous need no monuments; their teachings are their memorial.'" [Aharoni p. 99]

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

egyaránt. Sabbatkor azonban senki sem látogat a sírhoz, mivel a hagyomány szerint Mori Szalim lelke ilyenkor Jeruzsálemben időzik és csak szombat kimenetelével tér vissza ...²⁵

Abba Salem álma a *Sivát Cion*, a Galutból való visszatérés Izrael földjére a jemeni zsidóság számára már közel hatvan éve bekövetkezett. A régi-új hazában otthonra lelt népe azonban nem feledte el vigasztalást és bátorítást nyújtó nagy költőjét: szívükben – lelkükben tovább éltek a költemények, az énekek, melyet a már izraelinek születő új nemzedék is sajátjának vallott.

²⁵ "By means of miraculous abridgment of journey Aharoni (qefisat derekh), he would spend the Shabbath in the Land of Israel, alternately in Jerusalem, Safed, Tiberia, and Hebron, and would return every Saturday night." [Aharoni p. 99]

IRODALOMJEGYZÉK

- AHARONI, Reuben
1986 *Yemenite Jewry. Origins, Culture and Literature*, Indiana University Press, Bloomington
- BARON, S.W.
1957 *A Social and Religious History of the Jews*, vol. 3, New York
- BESSERMAN, Perle
2003 *A kabbala és a zsidó misztika*. Budapest
- HIRSCHBERG, H.Z.
1943 – 1944 קברי המירים בבית שערים (The Himyarite Tombs at Beth She'arim), Bulletin of the Jewish Palestine Exploration Society, vol. 11, 1-2,
- PATAI, Raphael
2007 *The Arab Mind*, Hatherleigh Press, New York (revised ed.)
- PATAI, Raphael
2007 *The Jewish Mind*, Hatherleigh Press, New York
- PATAI, Raphael
1986 *The seed of Abraham: Jews and Arabs in contact and conflict*. Salt Lake City, Utah, University of Utah Press
- TRITTON, A.S.
1930 *The Caliphs and their Non-Muslim Subjects: A Critical Study of the Covenant of the ʿUmar*, London
- SCOTT, Hugh
1942 *In the High Yemen*, London
- STILLMAN, Norman A.
1979 *The Jews of Arab Lands: A History and Source Book*, Philadelphia
- de VIDAS, Rabbi Elijah
2002 *Reshit Chochmah – The Beginning of Wisdom*, Ktav Publishing House, New York

Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában

Kárpáti Judit, PhD

Kárpáti Judit, PhD az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem docense. Doktori disszertációjában az arab országok zsidóságának történelmi tényeit górcső alá véve tekinti át az arab – zsidó együttélés békés és kevésbé békés évszázadait, melyet 2009-ben védett meg. Érdeklődési körének fókuszában a jemeni zsidók története és jelenkori sorsa áll, de cikkeiben foglalkozik az észak-afrikai, iraki, szíriai zsidósággal is.

Karpáti, Judit, PhD, associate professor at the Jewish Theological Seminary – University of Jewish Studies in Budapest. In her dissertation (2009) she focuses on the destiny of the Jews in Arab lands during peaceful and during troubled times. Her main interest is the fate of the Jews of Yemen but she also publishes articles on the Jewish – Arab coexistence in North Africa, Iraq and Syria in the past.

ABSTRACT

In her article the author draws attention to one of the greatest Jewish poets of the seventeenth century, who lived outside of the Western cultural circle and thus – despite his sublime poetry – he is not very well – known even among Jews. The Cabbalistic poems, the piyyutim and the kinot of this immortal Yemenite rabbi, Rav Shalom Shabazi have been cherished in the hearts of his people even until the 21st century, although his poetry could not enter the Yemenite prayer books due the local prohibition against reciting piyyutim in synagogues. Beyond the known or supposed facts of Shabazi's life, works and liturgical importance, the author's intention was to explore the social – historical background of the poet's era.

Útmutatás azok számára, akik a cikket idézni kívánják:

KÁRPÁTI Judit 2016 Rav Salom Sabazi vallási költészetének jelentősége a jemeni zsidók liturgiájában. *Yerusha. Zsidóság és kulturális antropológia. Online folyóirat. 2016/1.*

url: <http://yerushaonline.com/content/?v=ai71pla01>